

МЕТОДИЧКИ ПРИКАЗ РОМАНА ХАЈДУК СТАНКО ЈАНКА ВЕСЕЛИНОВИЋА КРОЗ МОДЕЛ ОБРАДЕ ТЕКСТА ПОМОЋУ ДОМИНАНТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЛИКА

Стручни рад

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6551055>

Примљен: 19.02.2022.
Прихваћен: 26.04.2022.

Јованка Б. Дракулић

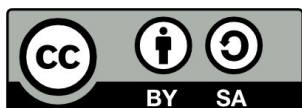
Основна школа „Вук Караџић“ Власеница, Република Српска, БиХ
jokevlacic@gmail.com

Кроз овај рад приказаћемо како се може обрадити дјело помоћу модела доминантног књижевног лика и какво мјесто овај модел заузима у стваралачкој настави књижевности. Тумачећи дјело помоћу овог модела тежи се свеобухватном сагледавању значаја српске националне баштине. Њен значај сагледаћемо кроз историју, културу, обичаје, дочарана подручја и читаву једну друштвену слику. Роман Хајдук Станко узећемо као примјер кроз који ћемо дати значај овог модела обраде текста. Пратећи доминантни лик даје се и преглед поларизације ликова с освртом на централне догађаје у роману.

Кључне ријечи: доминантни књижевни лик, књижевни модел, Хајдук Станко, историјски контекст, национално памћење, национално биће

Књижевност је специфична умјетност и као таква она представља једно неисцрпно поље за проучавање. Ако књижевни текст посматрамо као једно сложено ткање, видјећемо да свака његова нит захтијева пажњу, било да је посматрамо посебно или у цјелини. Зато треба да се окренемо методици, јер нам она пружа велики број начина за обраду књижевног текста, а један од њих је и обрада текста помоћу доминантног књижевног лика. Бројни су модели стваралачке наставе књижевности и њима су посвећена бројна истраживања, што можемо видјети кроз дјело *Стиваралачки њосиуици у настави књижевности* професорке Бранке Брчкало.

Постоје дјела која су захвална за овакав начин проучавања, тј. помоћу доминантног књижевног лика, али то не значи да та дјела не можемо проучавати и кроз друге моделе стваралачке наставе. Једно од дјела које можемо обрадити помоћу овог модела је роман *Хајдук Станко* Јанка Веселиновића. Доминантни књижевни лик овог дјела је Станко Алексић, хајдук по коме роман и носи назив. Када се пред нама нађе једно овакво дјело, није се лако опредјелити за начин његове обраде, јер нам због своје комплексности пружа бројне могућности. Прича коју нам роман нуди је веома богата и

сложена, али су и актери те приче такви. За градњу наративног текста, поред приче, служе и јунаци. Помоћу њих се и представља одвијање приче.¹ Јунак у књижевном дјелу је стуб од кога полазе сви аспекти оних идеја које нам писац износи. Јанко Веселиновић нам овим својим дјелом кроз главног јунака отвара читав спектар сазнања: о историји, култури, друштвеној слици подручја које је у дјело уткао, српској националној баштини кроз бројне обичаје, а све то кроз догађаје у којима је Станко главни учесник. Свијет прозног књижевног дјела бива схваћен по аналогији са свијетом мита, са свијетом који се може разумјети једино преко схваћања посебних митских, што ће рећи незнатних, веза и односа међу људима и догађајима.²

Дакле, доминантни књижевни лик веже све мостове овог романа. И као што нам писац живот приказује синтетично, у јединству свих његових страна, тако је и лик вишеслојна творевина, тј. ријеч је о цјелини у коју је снагом пишевог стваралачког духа обједињено више елемената. Књижевни лик доживљавамо цјеловито, као што цјеловито доживљавамо и човјекову личност у стварном животу.³ Веселиновић нам кроз лик Станков уводи бројне животне ситуације, даје одговор на питања части и важне лекције из морала; уводи нас у хајдучке кодексе и тражи од читалаца да се унесу у саме догађаје. Проучавањем једног лика који је комплексно обликован, може се обухватити дјело у цјелини са свим његовим доминантним вриједностима.⁴ Станк је у центру збивања; он је уједно примјер становника села у Мачви, али и члан хајдучке дружине, борац за ослобођење свога народа, пријатељ, брат, муж, син и све оно што живот може додијелити једном човјеку.

Ако приступимо проучавању дјела кроз једног оваквог јунака, можемо заинтересовати ученике, али

исто тако мотивисати за читање и оне који то нису урадили прије обраде лектире на часу. Овако додатно истичемо васпитну улогу дјела. Свако уметничко дело тежи неком идеалу (добру, правди, истини, човекољубљу, срећи човековој итд.) и васпитава човека у правцу постизања и остваривања тог идеала.⁵ Дјело кроз свог главног јунака може читаоцу пренијети све ове поруке.

Постоје бројне класификације књижевних јунака у теоријама књижевности. Важно је истаћи неколико теоретичара који су дали велики допринос својим типологијама јунака. Осврнућемо се на неке од њих кроз *Теорију књижевности* Петра Милосављевића: Владимир Проп, Едгар М. Форстер и Нортроп Фрај. Ако посматрамо испитивања Владимира Пропа, Станка можемо сврстати у ону групу ликова који су покретачи свега у роману. Владимир Проп то детаљно приказује кроз бројне функције ликова. Под функцијом разумемо поступак лика одређен с обзиром на његов значај на ток радње.⁶ Међутим, ако посматрамо Форстерову подјелу, онда Станка сврставамо у *заокружене* јунаке, а то су сложени ликови. Јунаци које је Форстер назвао заокруженим у ствари су сложени јунаци: то су сложене људске личности чија основна функција није да обаве неки задатак ради одвијања радње већ да, као романескне творевине, представе развијене и сложене људске јединке.⁷ Станко Алексић управо је такав јунак и овај роман ћемо приказати кроз модел обраде текста помоћу доминантног књижевног лика:

1. Мотивација за читање текста,
2. Најава текста,
3. Интерпретативно читање,
4. Продубљивање доживљаја,
5. Аналитичко-синтетичко проучавање по плану текста и
6. Синтеза и стваралачка примјена.⁸

1 Петар Милосављевић, *Теорија књижевности*, (Ваљево: Исток, 2006.), 268.

2 Миливој Солар, *Идеја и прича, аспекти теорије прозе*, (Загреб: Либер, 1974.), 71.

3 Бранка Брчкало, *Стваралачки процес у настави књижевности*, (Универзитет у Источном Сарајеву: Филозофски факултет Пале, 2015.), 70.

4 Исто, 72.

5 Драгиша Живковић, *Теорија књижевности за више разреде средњих школа*, (Београд: Народна књига, 1955.), 139.

6 Владимир Проп, *Морфологија бајке*, (Београд: Просвета, 1982.), 29.

7 Петар Милосављевић, *Теорија књижевности*, (Ваљево: Исток, 2006.), 269.

8 Бранка Брчкало, *Стваралачки процес у настави књижевности*, (Пале: Филозофски факултет, 2015.), 72-73.

Пошто је ријеч о школској лектури, ученици увијек имају мјесец дана за читање дјела па ћемо овдје више пажње посветити тачкама 4, 5 и 6 из наведеног модела стваралачке наставе књижевности. Аналитичко-синтетичко проучавање по плану текста приказаћемо кроз следећи план:

1. Историјски и друштвени оквир кроз главног јунака,
2. Станко као центар догађаја у роману и
3. Поларизација ликова овог дјела.

Јанко Веселиновић кроз главног јунка отвара круг приче, али је њиме и затвара; проводи га кроз све етапе радње па ћемо кроз њега покушати да обрадимо дјело пратећи неке погледе које смо навели.

Историјски и друштвени оквир романа кроз главног јунака

Јанко Веселиновић веома дубоко и реалистично, али и с великом дозом њежности даје сеоску слику друштва. Дobar дио свог живота он је провео на селу и био је саживљен са свим питањима те заједнице. Јанко Веселиновић је можда више но иједан од српских писаца имао словенске мекости, осетљивости и нежности.⁹ Сеоску душу и односе у сеоској средини познавао је одлично као и српску народну баштину и односио се према њој с поштовањем. Поредили су га и са Вуком Караџићем, а ако знамо како и колико је био саживљен са селом, видјећемо да то није случајно. Тако он и слика своје јунаке уносећи се у тај посао читавим својим бићем. Он сав учествује у радњи коју описује, плаче, смеје се и пева са својим јунацима, даје излива својим набујалим осећањима.¹⁰ Ако овако приступимо дјелу, тј. ученицима прво приближимо аутора и његов однос према ономе што ствара, ми смо мотивисали ученике за читање текста и почели обраду дјела.

Пошто су ученици роман читали код куће, као лектуру, прескочићемо тачке које су предвиђене за читање дјела. Прелазимо на продубљивање доживљаја и аналитичко-синтетичко проучавање самог дјела. Да

би ученици добро разумјели анализу, потребно је дати историјски контекст и увести их у друштвене односе који владају у роману.

Хајдук Станко, највећи и најпопуларнији роман Јанка Веселиновића, јесте роман из првог устанка. Историјски вредност би се могла оспоравати, али у роману има много дубоког националног осећања, има узбуђења и свечаног тона у приказивању епопеје ослобођења српског, и као популаран историјски роман *Хајдук Станко* је успела ствар.¹¹ Ученици ће дати корелацију са историјом и дубље схватити начин на који је писац овог романа покушао да им приближи један важан период у историји српског народа, а то је доба Првог српског устанка. Станко је управо као доминантни књижевник лик описан као велики јунак у борби за ослобођење. Наставник заједно са ученицима представља горске цареve, „дивове“ како их писац назива, те јунаке хајдуке, али кроз Станка. Кад издвојимо њега и дамо његов особине личности (храбар, човјек од ријечи, горостас, хајдук, поштен, одан, привржен, честит и слично), можемо да прикажемо и друге чланове његове дружине. Сви ови, и многи други епски јунаци, носиоци су не само слободарства и борбености него, као оличење народних хероја, и моралних схваћања народа.¹² Ово је још један од важнијих момената у обради текста кроз доминантног књижевног лика, јер ученике интересује да расвијетле питања из прошлости, нарочито око теме о хајдуцима. Људска прошлост почиње доста рано да интересује дете, знатно раније него што се то обично мисли. У ствари, чим дете донекле схвати појам времена и чује како старији причају о догађајима које оно не памти, тада се у њему већ јавља осећање прошлости, а самим тим и интересовање за оно што се у прошлости догодило.¹³ Ово је један од показатеља зашто дјеца воле овај роман и зашто су заинтересована за његову обраду. Управо кроз доминантни лик ми можемо ученицима показати како да се изразе и да трагају о овој тематици која је веома опширна.

9 Јован Скерлић, *Романтизам, реализам*, (Београд: Култура, 1962.), 206.

10 Исто, 207.

11 Исто, 209.

12 *Енциклопедија лексикографског завода*, директор Мирослав Крлежа, (Загреб: Југословенски лексикографски завод, 1967.), 474.

13 Момир Чаленић, *Књижевност за децу*, (Београд: Новинарско-издавачка установа, 1975.), 92.

Књижевни лик и његови поступци привлаче ученика да трага и чита даље о ономе што га занима, а на шта га је овај роман упутио. Читањем књижевноумјетничких дјела ученици стичу и проширују драгоцјена сазнања и интелектуално сазријевају, а највећи утицај заправо имају књижевни ликови. Узорни јунаци лако освајају пажњу најмлађих читалаца јер остварују блискост и узајамно повјерење са главним ликом, неритетко дјететом, а самим тим и са читаоцем.¹⁴

Станко Алексић је узор у своме селу. Њега је писац представио тако и кроз њега истакао сву љепоту сеоског живљења у Мачви поредећи је са “богатом цуром”. Ученици лако памте амбијент и описе мјеста јер су живо приказани баш с циљем да привуку пажњу. Кроз главног јунака и његову љубав према Мачви и Црној Бари ми видимо шта значи вољети свој родни крај. Писац овако, кроз љубав према свом дому, приказује читаве односе у сеоском друштву, у задрузи у којој влада патријархат. Задруга је заједничко привређивање више чланова, чије циљеве, карактер, устројство и задатке одређују општи друштвени услови у којима задруга постоји.¹⁵ Важно је васпитавати ученике да кроз овакве појмове уче како је народ у задрузи био радан и вриједан; како је та задруга функционисала уз рад, ред и пјесму; како су домаћини водили рачуна и о најмањем детаљу па је у сваком дому у Црној Бари био присутан ведар дух, патријархални морал, породична љубав и поштовање. Поштовање је било свеприсутно како у породици тако и у друштву. Тако су млади учени и васпитавани. Млади приђоше руци и оцу и матери, и онда заседоше за вечеру.¹⁶

Овако писац приказује средину у којој живи Станко Алексић, изданак једне здраве породице, васпитан, добар и поштен младић. Породица је стуб друштва, а кроз доминантног јунака у овом роману ученици то лако увиђају и зато су већ на почетку читања завољели Станка. Када касније Станко бира пут осветника

и чини тешка дјела, која бисмо осудили да не знамо цијелу причу о неправди која га је задесила, ученици и даље остају на његовој страни. Али дирнута је клица зла. А она је буре барута. У то буре Лазар је бацио варницу и барут је букнуо...¹⁷ Васпитна улога овдје треба да дође до изражаја и наставник треба да укаже ученицима да освета није најбоље рјешење и да јој не треба пријегавати. Постојање хероја изузетно је важно за друштво: било да је хероју додељена улога вође, осветника или мученика, друштво покушава да се идентификује с њим.¹⁸ Кроз историју и друштвену средину дали смо оквир приче о овом роману у чијем центру се нашао главни јунак Станко.

Станко као центар догађаја у роману

Роман је књижевна врста која има богату фабулу и уколико представимо фабулу овог романа, видјећемо да се сви догађаји дешавају око Станка. Зато роман и носи назив по главном јунаку. Избор наслова очито је важан јер по наслову дјело „препознајемо“, а њиме нас писац често и упућује како бисмо дјело барем оквирно требали схватити.¹⁹ Прво имамо догађаје око Станка и Лазара на почетку, пријатељство и почетак њиховог непријатељства; онда одлазак у хајдуке и освета; бројни догађаји око Крушкине мреже зла, а све у циљу да се докопају Станка који им квари планове; затим долазе борбе, велике и љуте: ту је Мишарска битка 1806. године, битке око Првог српског устанка, Равње 1813. и на крају смрт Станкова и његове дружине. Писац је све ове догађаје повезао кроз доминантног књижевног лика, као да је описао кружницу свих дешавања с центром, Станком.

Овдје постављамо питање како кроз једног јунака сагледати читаво дјело. Покушаћемо да одговоримо кроз неколико Станкових улога.

14 Марија Вуковић и Јелена Васић, *Испраживачко чићање, стваралачки доживљај и поуздана интeрпретација књижевнoг дјела*, Прилози настави српског језика и књижевности III/1-2, (Бања Лука, 2015.), 184.

15 Мала енциклопедија просвета, *Ошћта енциклопедија* 3, (Београд: Просвета, 1978.), 640.

16 Јанко Веселиновић, *Хајдук Станко*, (Београд: БИГЗ, 1987.), 43.

17 Исто, 45.

18 Златко Грушановић, *Херој као књижевни и друштвени конструкт*, Књижевна историја-часопис за науку о књижевности, број 173, (Београд: Завод за унапређење образовања и васпитања, 2001.), 384.

19 Миливој Солар, *Теорија књижевности*, (Загреб: Школска књига, 2005.), 47.

а) *Сћанко као пријатељ и непријатељ*

Важно је отворити причу романа кроз објашњења о великом пријатељству између Станка и Лазара. Ово нам додатно даје увид у односе између њихових породица. Двије најугледније породице у Црној Бари биле су примјер великог пријатељства. Тако су и дјецу васпитавали и учили на принципима љубави и слоге па Станко и Лазар бијашу најбољи *јарани*. Колико је снажно ово пријатељство, толико ће бити и непријатељство кад се сазна да су оба *јарана* загледиана у исту дјевојку, Јелицу. Она ће међу њима бити јабука раздора. Станко не може да опрости ни покушај убиства ни подметнутих 200 дуката у *авлији* и он одлучује да се свети. Ово ћемо најбоље објаснити уводећи Деву, мудрог човјека чије ће поруке ученици памтити: Дирнули су љуту гују испод камена! ... Тај ће се светити на седмом колелу!²⁰

б) *Сћанко – члан хајдучке групе*

Одлазак у гору, у хајдуке био је једино рјешење да се сачува глава, а и да се докаже невиност. Станко и овдје доминира. Он показује да је способан и достојан да буде горски цар. Испит који полаже је сложен и тежак. Кроз овакво представљање испита ученици сагледавају слику хајдучке групе с харамбашом Срећком на челу, која раширених руку прима једног одличног јунака. Станко, наш си!²¹

в) *Сћанко – браћо, муж, син*

Колико је породица била важна за сваког појединца, али и за читаво друштво, видјели смо и кроз овај роман. Породица је стуб друштва и ако рађа здраве изданке, то исто друштво ће бити здраво. Станко је представљен као један такав, здрав изданак сеоске патријархалне породице. Био је брат, син и муж. Брат није био само својој рођеној браћи (а знамо да је Алекса имао четири сина). Он бијаше као рођени брат и Лазару, а касније у гори, био је брат члановима хајдучке групе.

Син бијаше поштен, одан и честит, достојан куће и породице у којој је растао. На овај начин ћемо са-

гледати и чланове Станкове породице, јер породица се огледа у дјетету. Станка боли љага која је бачена на поштење и углед његове породице и он ће све учинити да то исправи. У томе га ништа не може зауставити. Кад одлази у борбу, он љуби кућни праг и заклиње се да ће га чувати. Њему се увијек враћа и то је за њега светиња. Породица је Станку на првом мјесту. Он је из Петриног и Алексиног односа научио како се здрава породица гради и захвалан им је на свему, а највише на ономе што су му кроз љубав показали.

Станко ће бити добар муж. Он ће се према Јелици односити исто онако како су се његови родитељи односили једно према другом. Главни јунак је обликован веома сложено и видимо да је писац мислио на сваки детаљ. Имајући у виду моралне норме, Аристотел је говорио да јунаци у књижевном дјелу могу бити „бољи него што смо ми просечни, гори него ми или једнаки нама“.²²

г) *Сћанко – борац за ослобођење*

Већ смо приказали историјски контекст романа и расвијетлили догађаје око Првог српског устанка. Видјели смо како је Веселиновић приказао борбу за ослобођење сликајући јунаке достојне једне митологије. Они су од немогућег правили чуда. Дигао се цар из Стамбола да уништи шаку јада.²³ Та *шака јада* непријатељу ће задати тешке муке. Станко је у роману дат као велики борац, див и јунак који не преза ни од чега јер за циљ има ослобођење свог народа. За једног сељака то ослобођење је све јер он брани и народ, и кућу, и земљу и све своје. Знамо да је Станко стварни јунак (ученици могу да трагају о подацима везаним за његово постојање), али га Веселиновић није приказао тако већ га је обликовао да би створио један бисер – овај роман.

Поларизација ликова у дјелу

Читав роман је написан тако да ликове можемо посматрати као двије стране медаље: позитивне и негативне. Јунаци, а поготово јунаци романа, могу се типологизовати према разним одредницама. Усталила

20 Јанко Веселиновић, *Хајдук Сћанко*, (Београд: БИГЗ, 1987.), 74.

21 Исто, 82.

22 *Речник књижевних термина*, главни и одговорни уредник Милош Стамболић, (Београд: Нолит, 1986.), 303.

23 Јанко Веселиновић, *Хајдук Сћанко*, (Београд: БИГЗ, 1987.), 295.

се, на пример, доста неодређена подела на позитивне и негативне јунаке.²⁴ Кроз доминантни књижевни лик овог дјела ученици могу сагледати и животне приче других јунака, јер су сви они везани за Станка.

Због Станка се дешавају многи догађаји и да њега писац није обликовао као таквог, ни радња не би могла бити иста. Он је покретач свега – и почетак и крај. Писац даје простора и времена и осталим ликовима у дјелу. У односу на доминантног јунака, тј. Станка, можемо подијелити и остале:

1. на оне до којих му је стало и
2. на оне који су му противници.

Пошто знамо да је Станко Алексић на страни добра, онда схватамо да ова друга група јунака из романа припада негативној страни. Тако имамо поларизацију ликова у дјелу: протагонисте и антагонисте.

Ученици могу на разне начине приказати јунаке романа уз њихове карактеризације. На примјер, може се добро представити сама поларизација кроз мапу ума или кроз различите илустрације. Тако би ученици могли да представе све ликове уз њихове особине на једном мјесту. Овај вид је систематичан и може одлично да служи као подсјетник. Уколико у школи постоје електронске учионице, ученици такође могу да праве и електронске мапе ума и да приказују све елементе композиције, а нарочито јунаке дјела. Ученицима често може бити интересантно да схематски представљају ликове дјела, тако што ће поред илустрације јунака биљежити њихове особине онако како их буду уочавали. Један од начина карактеризације ликова може да буде и у виду табеле. На примјер, овдје би то било лако представити кад је поларизација ликова у питању.

Позитивни јунаци су на страни коју заступа Станко и уз његове врлине и ти јунаци постају важни и без њих би радња била окрњена. То су : Алекса, Петра, Јелица, Дева, чланови хајдучке дружине: Срећко, Зека, Заврзан, Јовица и други. Уз главног јунака су уско испричане и њихове животне приче и Станку је веома стало до њих као и њима до њега.

Негативни јунаци су тежили супротној страни од

Станкове и самим тим што нису били уз њега, они су му противници. Уз његове врлине више се истичу њихове мане. Тако се ученици саживљавају са доминантним јунаком и дубље осјећају негативне поступке његових противника: Маринка, Крушке, Лазара и Ивана. На овај начин они су још више на страни главног јунака. Колико је Станко приказан као велики јунак, толико је Маринко мали. Кад се уочи одређена особина књижевног лика или његова карактерна црта, нпр. од ученика ваља тражити да то поткрепе појединостима из текста, да наведу поступак, околност или ситуацију у којима се књижевни лик испољава или да изражајно прочитају драмску сцену у којој се сукобљавају ставови и интереси ликова и слично.²⁵

Веселиновићу није био циљ да прикаже негативне јунаке и да слика зло већ је овим дјелом хтио да истакне све оно што је добро. Он нам тако кроз Станка Алексића освјетљава позитивне појаве у друштву тога доба.

Снага Станкове личности

Представили смо главног јунака Станка из више углова: кроз причу и догађаје, кроз осјећања и однос према другим ликовима, кроз све животне улоге једног члана патријархалне сеоске породице, борца за свој народ и слободу, а све у циљу да покажемо како се овај роман може обрадити кроз доминантни књижевни лик. Веома је важно истаћи неке од тих кодекса јер то код ученика даје однос према моралним вредностима које су веома битне за раст и развој личности. Издвојићемо неке да бисмо доказали како је изграђен Станков карактер: част и поштење, чојство и јунаштво, оданост и љубав, као и хајдучки кодекси који су овдје незаобилазни.

Станко држи своју ријеч кад је у питању образ и поштење његовог имена и породице. Веома је важно увидјети и оданост према Јелици. „О, дјевојко“ - мислио је он – „да ми је да ти могу сваку твоју речцу позлатити! Па, опет, моје би злато било ђубре!“²⁶ Кроз његов однос према Јелици видимо све: и односе унутар његове породице и зашто поступа тако како поступа.

24 Петар Милосављевић, *Теорија књижевности*, (Ваљево: Исток, 2006.), 270.

25 Вук Алексић, *Настава српског језика и књижевности у осмом разреду основне школе*, (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.), 7.

26 Јанко Веселиновић, *Хајдук Станко*, (Београд: БИГЗ, 1987.), 165.

Уз оваквог Станка писац зато и ставља овакву Јелицу, ону која оцу каже *нећу*, гром-дјевојку, хајдук-дјевојку која је спремна на све само да остане досљедна своје личности.

Ученицима су занимљиви и кодекси који владају међу хајдуцима. То је један затворен и уређен систем у коме све функционише, јер свако зна своје мјесто. Почевши од заклетве уз хљеб и со, па преко братимљења до оданости коју ништа не ломи, хајдучке дружине су заиста специфичне. Ученици о томе знају већ доста и из српских епских народних пјесама. Уз хајдуке иду и гусле, а Станко свира гусле кад га приме у дружину. За овај историјски период веома је битан овај српски национални инструмент и његов звук. Чудни су звуци гусала! Они су као рањеник на самрти, који те издишући преклиње да га осветиш.²⁷ Баш је тај звук тјерао људе да не посустану, да иду даље у својој борби за ослобођење до задњег даха. Овакав Станко, који зна и гусле свирати, и живот дати за слободу свог народа, показује нам шта је родољубље и зашто га је писац дочарао друкчије него што га историја памти. Родољубива тематика је у најтешњој вези са историјским темама, јер описујући ликове из прошлости, писац често истиче њихову љубав према домовини, жртвовање за њену слободу, мржњу према страним поробљивачима и слично.²⁸

Овако дат и изграђен књижевни лик са сложеним и чврстим карактером мотивише ученике да пратећи и њега и његове поступке, прођу кроз све сфере књижевног дјела и да га тако у цјелини обраде. Важно је и да дјело носи васпитну улогу јер се кроз њега учимо и градимемо своју личност. Ова васпитна страна уметности (књижевности) нарочито је значајна за омладину, јер је код младог човека емоционални живот увек веома јак, и зато је избор лектире за омладину од пресудног значаја за васпитавање карактера код ње.²⁹

Ученици ће изнијети све ставове о доминантном књижевном лику, његове вриједности и карактерне особине на којима се темељи личност; укратко ће се осврнути на кључна мјеста књижевног дјела која смо кроз Станка објаснили и на крају ће дати своје мишље-

ње којим ћемо заокружити причу.

Закључак

Књижевни лик је сложена карика сваког умјетничког дјела. Он је уједно спона свега онога што дјело носи: догађаја, дубље приче која се дјелом преноси, других ликова који долазе у везу с њим, друштвених оквира, амбијента и слично. Кроз њега се сагледава читава идеологија. Под ријечју „идеологија“ отприлике подразумејем начине на које је оно што говоримо и у што вјерујемо повезано са структуром и односима моћи друштва у којем живимо.³⁰

Да се једно дјело може сагледати кроз доминантног књижевног јунака, покушали смо приближити кроз овај рад. *Хајдук Станко* је примјер књижевног дјела које се може проучавати помоћу модела обраде текста кроз доминантног књижевног јунака. Методика наставе српског језика и књижевности пружа нам богата рјешења за анализу књижевних дјела и на овом примјеру смо видјели како можемо активирати и мотивисати ученике да помоћу књижевног јунака прођу кроз све сфере романа и проучавају га издвајајући најважније елементе.

Књижевно дјело се може интерпретирати кроз доминантни лик ако ученике упутимо да га правилно доживе и истакну све његове карактеристике, да кроз њега препознају поларизацију ликова тако што ће увидјети његове естетске, психолошке и етичке поступке који ће им помоћи да изврше подјелу јунака. На овај начин ћемо доминантни књижевни лик поставити у центар структуре проучавања дјела, јер је он њен саставни дио и кроз њега гранамо остале структурне елементе.

Тумачећи роман кроз Станка Алексића, доминантног јунака, ми смо сагледали главне елементе структуре самог дјела рашчланивши га на:

- а) историјски и друштвени аспект,
- б) основне догађаје у роману,
- в) јунаке и
- г) поруке дјела.

На све ово нам писац указује желећи да нас научи да будемо родољуби, упорни, поштени, одважни и хероји свога доба баш као што је Станко био јунак свог времена.

27 Исто, 83.

28 Момир Чаленић, *Књижевности за децу*, (Београд: Интерпрес, 1975.), 95.

29 Драгиша Живковић, *Теорија књижевности за више разреде средњих школа*, (Београд: Народна књига, 1955.), 149.

30 Terry Eagleton, *Teorija književnosti*, (Zagreb: SNL, 1987.), 15.

Литература

- Брчкало, Бранка. *Стваралачки процеси у настави књижевности*. Универзитет у Источном Сарајеву: Филозофски факултет Пале, 2015.
- Живковић, Драгиша. *Теорија књижевности за више разреде средњих школа*. Београд: Народна књига, 1955.
- Енциклопедија лексикографског завода*, директор Мирослав Крлежа, Загреб: Југословенски лексикографски завод, 1967.
- Веселиновић, Јанко. *Хајдук Станко*. Београд: БИГЗ, 1987.
- Скерлић, Јован. *Романтизам, реализам*. Београд: Култура, 1962.
- Мала енциклопедија просвете*, Општа енциклопедија, 3. издање, Београд: Просвета, 1978.
- Вуковић, Марија и Васић, Јелена. „Истраживачко читање, стваралачки доживљај и поуздана интерпретација књижевног дјела“, у: *Прилози настави српског језика и књижевности III/1-2*. Бања Лука: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске, 2015.
- Солар, Миливој. *Идеја и прича, аспекти теорије прозе*. Загреб: Либер, 1974.
- Солар, Миливој. *Теорија књижевности*, Загреб: Школска књига, 2005.
- Чаленић, Момир. *Књижевност за децу*, Београд: Интерпрес, 1975.
- Милосављевић, Петар. *Теорија књижевности*. Ваљево: Исток, 2006.
- Речник књижевних термина*, ур. Милош Стамболић. Београд: Нолит, 1986.
- Eagleton, Terry. *Teorija književnosti*. Zagreb: SNL, 1987.
- Проп, Владимир. *Морфологија бајке*. Београд: Просвета, 1982.
- Алексић, Вук. *Настава српског језика и књижевности у осмом разреду основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.
- Грушановић, Златко. Херој као књижевни и друштвени конструкт, у: *Књижевна историја, часопис за науку о књижевности број 173*. Београд: Завод за унапређење образовања и васпитања, 2001.

THE ANALYSIS OF THE NOVEL „HAJDUK STANKO“ USING THE MODEL OF THE DOMINANT LITERARY CHARACTER

Jovanka B. Drakulić

Primary School “Vuk Karadžić“, Vlasenica, Republic of Srpska, Bosnia-Herzegovina

This paper presents the analysis of the novel „Hajduk Stanko“ using the model of the dominant literary character and puts before us a large number of analyses and views on our history, culture, customs... Following the dominant character, we analyse the central events of the novel, the historical context that gives us a detailed description of the First Serbian Uprising, hajduks and their place in national memory, but also a good part of the oral tradition of the Serbian people and our national being. The best example is the main character himself, Stanko, who is the centre of events and the bearer of all these features. The analysis of the novel using the model of the dominant literary character leads us to the educational role of art, which is very important for understanding and experiencing the text. In this way, we can analyse the key points of the work which include: the historical background, the heroes, the fight for liberation, and the artistic purpose of the work, as this model is extremely important in literature teaching.

Keywords: the dominant literary character, model in literature, „Hajduk Stanko“, historical context, national memory, national being.